
„ДРУГАТА ЦЪРКОВНА БОРБА“: БЪЛГАРИТЕ КАТОЛИЦИ ПРОТИВ ЧУЖДЕСТРАННОТО ДУХОВЕНСТВО (ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕДИН ФЛАМАНДСКИ МИСИОНЕР)

В монография си „Българите католици в Свищовско и тяхната черковна борба“, публикувана в София през 1902 г., Александър Теодоров-Балан се опитва да убеди читателите, че конфликтите между българите католици и чуждестранното католическо висше духовенство в Никополската епархия представят един вид национална борба, подобна на тази на православните българи против гръцкия клир. Коментирайки съдбата на католиците в Белене, Ореш, Лъжене и Трънчовица, той пише: „В лоното на католическата вяра българите от тия села са прекарвали в малък вид съдбини досущ прилични на съдбините, що чъртае черковната история на православните българи“ (цит. по Елдъров 2002: 59). Както фанариотските свещеници, така и католическите кюрета се стараели „да отродят и отчуждят от българската нация своите енориаши“. По този начин и конфликтите в лоното на българската католическа общност се вписват в големия разказ за борбата за народностно оцеляване против застрашаващ „чужд“.

Елдъров, оспорвайки виждането на Теодоров-Балан, обръща внимание на факта, че конфликтите между българите католици и техните пастири нямат една, а множество причини, свързани с „църковни догми и канони, семейно-брачни взаимоотношения, управление и експлоатация на църковните имоти, партийно-политическо съперничество, стари семейни и родови вражди“, при което въпросът за български свещеници е „нито първичен, нито основен“ (Елдъров 2002: 59). Оказва се, че с назначаването на български свещеници напреженията не намаляват и че български енориаши често са еднакво недоволни от българските си кюрета, колкото от чуждестранните, и понякога дори предпочитат последните (Елдъров 2002: 72–73). Елдъров също опровергава твърдението на Теодоров-Балан, че „църковната борба“ на българите католици била „напълно самостоятелна“, без намеса на държавните институции, под които той разбира Българската екзархия и Министерството на вътрешните работи и изповеданията. Не само че тези институции непрекъснато се намесвали, но и самият Теодоров-Балан „като отговорен държавен чиновник [...] прави много за въвлечането на държавните институции в един вътрешно-църковен конфликт“ (Елдъров 2002: 60).

За „католическата църковна борба“ са написани някои солидни монографии въз основа на богат архивен материал (Ваташки 2005; Елдъров 2002;

Еленков [2002]). Тук искаме да запознаем читателите с един неизползван досега скромнен, но любопитен извор, който хвърля допълнителна светлина върху събитията. Става дума за спомените на белгийския мисионер отец Юлиан Хендрикс, написани на нидерландски (фламандски) език (Hendryckx б. г.). Издадени са с увод, анотации и биографична бележка, но без отбелязване на мястото и годината на издаването, от отец Андре де Клерк (André De Clercq) в едно скромно циклостилно издание, предназначено за приятелите на Ордена на пасионистите, към който отец Юлиан принадлежал.

Юлиан Хендрикс се ражда в Зарен, Белгия, през 1889 г. Става монах в Ордена на пасионистите през 1907 г. и е ръкоположен за свещеник през 1916 г. През Първата световна война служи на фронта в Северна Франция. През 1923 г. занимава за Русе, седалището на Никополската епархия, където работи при холандския епископ Дамян Теелен като помощник-кюре. Често бива изпращан в католическите енории в Свищов, Бърдарски Геран, Махмудия (днес Радойково) и Варна за по няколко месеца. През септември 1927 г. е назначен като енорийски свещеник в Драгомирово, където остава до юни 1947 г. с едно четиригодишно прекъсване (от началото на 1929 до ноември 1932 г.), когато работи в Ендже (днес Царев брод). Като кюре в Драгомирово обслужва и съседните села Ореш, Белене, Лъжене, Асеново и Трънчовица. От 1947 до 1949 г., вече под комунистическата власт, прекарва в Брегаре и Гостиля. Последните десетилетия на живота си живее в манастира на пасионистите във фламандското село Крюйсхоутем, където умира през 1974 г. (Hendryckx б. г.: 8–9, 114).

Отец Юлиан пише своите спомени, които сам озаглавява „Schetsen uit mijne Missie van Bulgarije“ („Скици от моята мисия в България“), в манастира в Крюйсхоутем в началото на 1960-те години. В тях той се явява като добродушен и прагматичен, но съвестен пастир, който често проявява повече разбиране за битовите проблеми на своите пасоми, отколкото за строгите заповеди на църковните власти. Юлиан описва дейността на мисионерите, всекидневните грижи на кюретата, психологическите особености на своите събрата, бита и поминъка на енорияшите си, техните нрави и обичаи. Въпреки че пише от гледна точка на католически свещеник и монах и че спокойно би могъл да критикува българските власти и Българската православната църква (това дори някак си се очаква от него), той е изненадващо добронамерен към тях. Приема като съвсем нормално, че тъй като православието е официалната религия в България, католическите общности не получават финансова помощ от българското правителство:

България е основно православна или по-точно схизматична страна. Ние, католици, бяхме само голямо малцинство. Официалната религия беше православието. Католицизмът само се толерираше: нито католическите свещеници, нито католическата църква получаваха каквато и да е финансова помощ от държавата. Въпреки това бяхме свободни да си изповядваме вярата (Hendryckx б. г.: 31).

С българското православно духовенство Юлиан също няма проблеми:

С българския клир отношенията бяха коректни, без да се прекалява. На всичките мисионерски постове, които съм заемал – Драгомирово, Ендже, Брегаре и други, – винаги имаше и български поп. Като се срещаме, винаги си

казвахме: „Добър ден, отче, как сте?“¹. И се разделяхме с познатия поздрав: „Довиждане!“ [...] При редките ми срещи с попа почти никога не говорехме за религия по простата причина, че всеки държеше на своето мнение. С висшия клир, с „владиците“, нямахме работа. Българските епископи и митрополити обикновено бяха добри оратори и поддържаха целибата, но бяха някак си враждебно настроени спрямо нас, кюретата. Православните вярващи, общо взето, бяха добре настроени спрямо нас, дори ни уважаваха (Hendryckx б. г.: 31).

Общата картина, която рисува Юлиан, е една на крайна преданост на енорияшите към техните свещеници, както към българските, така и към чуждестранните.

Хората в Ореш бяха много привързани към своите черква и свещеници. Биха минали през огън за своите „домини“². Ако се случваше в черквата някакво тържество, например патронен празник, донасяха всякакви работи, за да помагат на черквата – кокошки, бутилки вино, пресен хляб. Обичаха да идват в черквата и се държаха като много набожни в божия храм (Hendryckx б. г.: 37).

А за българите католици в Асеново, преселници от Банат, пише:

Нашите асеновци бяха много привързани към своята черква и своето кюре. В неделя черквата беше винаги препълнена. Нямахме нужда да бъдат насърчавани в неделя и по празниците да се черкуват. Така са се научили от своите деди и баби в католическата Унгария (Hendryckx б. г.: 43).

Отец Юлиан споменава и за конфликтите между (чуждестранните) католически власти, поддържани от тъй наречените „доминисти“, и „националистите“, които настояват кюретата да бъдат българи. Не премълчава и конфликтите между енорияши – привърженици на меси на (банатски или павликянски) български, и кюрета (български и чуждестранни) – привърженици на латински меси. Съдейки по сведенията на отец Юлиан, изглежда, между българските и чуждестранните кюрета не съществуват големи противоречия. Той подчертава заслугите на българския си колега Алойзи Манушев³ като свещеник и архитект, а за Изидор Делин⁴, български енорийски свещеник в Ореш, изтъква, че при него „винаги бяхме добре дошли“ (Hendryckx б. г.: 34). Напреженията между кюретата и пасомите най-често възникват по повод опитите на кюретата да налагат приетата в целия католически свят латинска меса и по-специално григорианското пеене, докато пасомите държат на традиционните си песни на (банатски или павликянски) български и на църковните си обичаи. Юлиан проявява известно разбирателство за тяхното становище. За българите католици в Ореш пише:

¹ Българските думи в „Спомените“ на отец Юлиан са предадени тук курсивно.

² *Домин* „отец“, от латински *dominus* „господин“. Така българите католици наричали своите свещеници.

³ Алойзи Манушев, роден във Винга, Унгария (сега Румъния) през 1885 г., починал в Бърдарски Геран през 1934 г. (Hendryckx б. г.: 6).

⁴ Изидор Делин, роден във Винга, Унгария (сега Румъния) през 1888 г., починал в Драгомирово през 1955 г. (Hendryckx б. г.: 35).

Един отец успял да въведе малко григорианско пеене и музика, но не особено успешно. Най-обичаха гласно да пеят своите си песни. Добре ги знаеха и беше направо трогателно да ги слушаш. Толкова добронамерени бяха тези добри хора от Ореш! (Hendryckx б. г.: 34).

Юлиан възприема несъгласията между кюретата и пасомите им не толкова като резултат на политически противоречия, а търси обяснение в народната психология, като изтъква привързаността на хората към старите си църковни традиции и към своята религиозна „автономия“. Това личи и от начина, по който ни информира за конфликтите в Белене⁵, които години наред противопоставят „доминистите“ и „националистите“:

Католиците от тази енория [„Св. Мария“] бяха повече от 3000 на брой. Много държат за своята римокатолическа вяра. Но всяко нещо има и своята обратна страна: нашите добри хора от „Св. Мария“ бяха доста сприхави по характер и склонни да вървят по своя път, без много да се тревожат за своите „домини“ или да се посъветват с тях. Те предпочитаха сами да решават всичко. Мнозина „домини“ много се мъчеха да ги опитомят. Дори Дядо Владика⁶ често не успяваше да ги успокои и доколкото знам, веднъж дори бил принуден да прибегне до ана-тема. Иначе тези хора бяха вярващи и набожни и обичаха да помагат, ако имаше някакво предприятие [в черквата] (Hendryckx б. г.: 38).

Може би на Юлиан не му е било удобно или приятно да споменава за съпротивата на част от българските пасоми против чуждестранните свещеници, но той е можел спокойно да я приписва на намесата на държавните институции и/или на Българската екзархия. Че не го прави, може би се дължи на това, че както личи от „Спомените“ му, не се интересува много от политика или не иска да бъде замесен в нея. Нягулов пише, че Юлиан се занимава „само с църковните дела“ (Нягулов 1999: 120).

Нека да разгледаме сега по-подробно спомените на Юлиан за село Драгомирово, където той прекарва най-голямата част от своето мисионерство. Драгомирово има според Юлиан около 3000 жители (Hendryckx б. г.: 19). Нягулов (1999: 91–92) ни информира, че сто четиридесет и едно домакинства произхождат от Стар Бешенов и едно от Брещя в Банат. Има обаче и преселници от Попещ-Леордени и Чопля край Букурещ и няколко православни семейства. „Банатчаните“ и „букурещяните“ живеят в отделни махали, разделени една от друга от рекичката Бара. „По-подходяща граница между две католически общности човек трудно може да си въобразява“, забелязва Юлиан (Hendryckx б. г.: 62). Напрежението между двете общности възниква още в началото на 1880-те години, а се изостря след Първата световна война⁷:

⁵ За конфликтите в Белене вж. Елдърв 2002: 354–360; Ваташки 2005: 240–246.

⁶ Епископ Дамян Теелен.

⁷ За враждата между банатчаните и букурещяните в Драгомирово вж. Елдърв 2002: 342–343; Нягулов 1999: 116–120, където се описва подробно конфликтът. Авторите обясняват причините му с това, че банатчаните живеели в тогавашна Унгария в Хабсбургската империя, а букурещяните във Влашко, в корено различни социални и културни условия.

Произхождайки от различни краища, те имаха някак си несъвместими натури: банатчаните бяха, общо взето, спокойни хора, букурещяните пък по природа сприхави. Освен това и едните, и другите държаха за своите навици и обичаи, а най-много на своите [църковни] песни, които са съвсем различни (Hendryckx б. г.: 62).

Банатчаните държат на своя български диалект като литургичен език, докато букурещяните са приели латинските меси (Елдърв 2002: 373–374). Юлиан описва привързаността на банатчаните към тяхната литургия така:

Те също бяха убедени католици, но, и тук докосваме слабата им страна, понеже нашите „банатчани“ дълго време прекарвали без кюре и сами си разпореждали в черквата, мислеха, че така ще бъде и в Драгомирово. Ясно е защо свещеникът понякога се скарваше със своите пасоми – неприятности, които свещеници в нашите послушни краища [в Белгия] нямат. В Банат пеели *без* кюре и *със*, ако имаше един на разположение, и винаги на майчиния си език, „*навличанския*“. Пристигнаха в Драгомирово, където вече разполагаха с кюре, продължаваха със своето пеење. Не бяха грозни [песните], напротив. Трогателно беше дори да слушаш как пее тази огромна маса хора, с от време на време и един солист, но винаги беше една и съща мелодия (Hendryckx б. г.: 29).

Решението на църковните власти, взето през 1902 г. или малко по-късно, в единствената тогава черква „Пресв. Сърце Христово“ в Драгомирово да има меси и на български, и на латински се оказва безуспешно, тъй като и банатчаните, и букурещяните съответно искат своята меса да се отслужва първа, защото бързат да започнат час по-скоро **със** земеделските си работи (Нягулов 1999: 118). През 1922 г. възрастният отец Грегор Пиегса⁸, служил 40 години в Драгомирово, е заместен от младия Францицкус Липолски⁹, немец, който открито взима страната на букурещяните вероятно поради поддържаната от тях латинска меса, която епископството иска да въведе във всички енории. Той дори изгарял славянски църковни книги и одежди, донесени от банатските заселници (Елдърв 2002: 349; Нягулов 1999: 118). Под натиска на епископството се подписва една компромисна спогодба между представителите на двете общности, предвиждаща редуването на месите на двата езика – едната неделя българската първа, а другата неделя латинската (Нягулов 1999: 118–119). По-късно, през 1922 г., епископството окончателно взима решението да построи втора черква – за букурещяните. „Нямало как да не избухне революция“, пише Юлиан.

С нова черква за букурещяните смятали да сложат край на крамолите. Взетото решение се изпълнило мигновено. Цяла нощ трескаво строили новата черква и на следващия ден вече била под покрив, без много формалности и разрешения от тук и там. Едновременно построили и къщичка за кюрето и една малка зала, която да служи като забавачница. Черквата „Св. св. Петър и Павел“

⁸ Grzegorz Piegza, роден в Рокитница, Полша, през 1851 г., починал в Пжаснищ, Полша, през 1932 г. (Ваташки 1998: 99).

⁹ За него няма сведения.

нямаше как да не е по-скромна, но все пак си беше там. Нямаше кула; единствената камбана висеше на някаква импровизирана скеля, но биеше, та се късаше (Hendryckx б. г.: 64).

Макар че създаването на ректората¹⁰ „Св. св. Петър и Павел“ става по инициатива на църковните власти, изглежда, че изпълнителят отец Францискус е постъпил твърде радикално:

Инициаторът на „преврата“, имам предвид светкавичното и дръзко построяване на новата черква, бил отец Францискус Липолски, немец, още млад, пълнокръвен и пламенен. След преврата си в Драгомирово напуснал мисията и след Великден се оттеглил в нашия манастир (Hendryckx б. г.: 63).

Може би отец Францискус е принуден от църковните власти да се оттегли поради взетите от него мерки, които го правят „невъзможен“ в очите на банатчаните (Нягулов 1999: 118).

Наследникът на Францискус в черквата „Св. св. Петър и Павел“ в „букурещката“ махала, отец Блазиус¹¹, остава на поста си до 1933 г. Той се радва на подкрепата на букурещяните вероятно защото като италианец е безусловен привърженик на латинската меса. Отношенията му с банатчаните пък са много напрегнати. През 1933 г. те едва ли не се разбунтуват против него (Нягулов 1999: 120). В „банатчанската“ енория „Пресв. Сърце Исусово“ до назначаването на Юлиан през 1927 г. кюретата се сменят непрекъснато.

Опитите на Юлиан да въведе латинската меса и григорианското пеене предизвикват съпротивата на някои влиятелни енорияши:

Моите уважавани банатчани [...] притежаваха добри навици и обичаи, но за съжаление, се придържаха и към навици и обичаи, които не бяха напълно в духа на римокатолическата църква. Тъй като не бяха уместни, опитах се постепенно, „полека“, да ги изкореня, казвам, постепенно, „полека“, защото за „изведнъж“ не можеше да стане дума. Карол Василчин¹², хитър като лисица, прозираше моите планове. Един ден Карол в качеството си на църковен настоятел дойде при мене и отново без много обиколки, както преди, ме нападна:

– *Полека! Полека!* Ти тук всичко ще промениш!

Не му давах да ми заповядва и отвърнах със същия тон:

– Кароле, ти си гледай своята работата, а аз ще гледам моята (Hendryckx б. г.: 30).

След оттеглянето на отец Блазиус през 1933 г. Юлиан е назначен като кюре в енорията „Св. св. Петър и Павел“. Въпреки че той е привърженик на латинската меса, както и букурещяните, те не го приемат:

¹⁰ Ректорат е черковна общност, в случая около новата черква „Св. св. Петър и Павел“, разполагаща с известна автономия, но зависеща от друга енория, тук „Пресв. Сърце Исусово“. В повечето случаи ректорат след време се развива в самостоятелна енория. Така става и в Драгомирово.

¹¹ Biagio Larghi, роден във Филяро, Италия, през 1885 г., починал в Карпесино, Италия, през 1961 г. (Ваташки 1998: 102). Наречен също Дон Бладжио или Бяджио.

¹² Карол Василчин е местен партиен деец на БЗНС, църковен настоятел и един от водачите на банатчаните в движението за български свещеници в Драгомирово (Нягулов 1999: 97).

Отношенията се влошаваха от ден на ден. Стигна се до това, че те дигнаха въстание против мен. Организирах една подписка и мнозина подписаха, само и само да се махна аз и да се върне Дон Бладжо. Скоро разбрах за подготовения „преврат“ и енергично се съпротивих. Мерките ми имаха резултат. Виновните смирено се отказаха от подписката. Останах „доминът“ на непокорните букурещяни, докато не се взе друго решение. След злополучния преврат не се сдобрихме, но горе-долу се понасяхме, което не беше малко. Аз спокойно продължавах със своите занимания, все едно че нищо не се беше случвало (Hendryckx б. г.: 63).

Оказва се, че с построяването на втора черква за букурещяните проблемите не са отстранени напълно. Всъщност някои противоречия между двете общности се задълбочават още повече (Елдъров 2002: 374). Черквата „Пресв. Сърце Исусово“ притежава много ниви и градини, подарени на отец Грегор Пиегса от правителството на Александър Стамболийски. Част от тях се дават под аренда (Hendryckx б. г.: 26). След „отцепването“ на букурещяните тяхната новосъздадена черква „Св. св. Петър и Павел“ остава без доходи. „С недвижими имоти черквата не разполагаше“, пише Юлиан. „Последните продължаваха да се управляват от „Пресв. Сърце Исусово“, и олеле, кой би посмял да посегне на тях“ (Hendryckx б. г.: 62).

„Спомените“ на отец Юлиан не дават пълна картина на сложната историческа действителност около българската католическа общност в Никополската епархия, но все пак хвърлят светлина върху някои нейни интересни черти. Конфликтът в Драгомирово е между две български католически общности, всяка от които държи за своите традиции. За банатчаните това е употребата на техния (павликянски или банатски) български език и изпълнението на техните църковни песни и обичаи; за букурещяните, които не са по-малко българи от банатчаните, това е латинската меса. Не може да се твърди, че българите католици в Драгомирово по принцип предпочитат български свещеници: отец Юлиан, белгиец, не се приема от букурещяните, но отец Блазиус, когото те предпочитат, също не е българин, а италианец. Въпреки съпротивата на „националисти“ като Карол Василчин Юлиан от 1927 до 1947 г. почти непрекъснато работи като енорийско кюре в Драгомирово, без да има сведения за сериозни сблъсъци между него и пасомите му. Нягулов забелязва, че той „се ползвал с добро име сред населението“ (Нягулов 1999: 120). Напрежението между банатчаните и букурещяните по повод литургическия език се задълбочава вследствие на проблеми от вида коя меса да свърши по-рано, позволявайки на черкуващите се час по-скоро да започнат земеделските се работи, или кой да разполага с приходите, които енорията получава от даваните под аренда ниви и градини.

Картината, която ни предлагат „Спомените“ на Юлиан, потвърждава прочита, който прави Елдъров на конфликтите между българите католици и техните свещеници като „разнообразни“ и до голяма степен „битови“. Едва ли става дума за църковна борба, подобна на тази на православните българи, както твърди Теодоров-Балан. Не е изключено обаче да се открият повече прилики с църковната борба на православните българи против Цариградската патриаршия, ако тя се изследва с повече внимание за „битовата ѝ страна“.

Литература

- Ваташки 1998: Ваташки, Румен. *Мисията на пасионистите в Никополската епархия*. София: ЛИК, 1998.
- Ваташки 2005: Ваташки, Румен. *Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те години на XX век)*. Шумен: „Епископ Константин Преславски“, 2005.
- Елдъров 2002: Елдъров, Светлозар. *Католиците в България, 1878–1989*. София: Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия, 2002.
- Еленков [2002]: Еленков, Иван. *Католическата църква и католиците в България*. София: Епископска конференция на Католическата църква в България, [2002].
- Нягулов 1999: Нягулов, Блавест. *Банатските българи*. София: Парадигма, 1999.
- Hendryckx б. г.: Hendryckx, P. Juliaan. *26 jaar missionaris in Bulgarije*. [б. м.], [б. г.].